

Ü l e v a a d e

Eesti keel ja meel madjarimaal

Lea Kreinin

Budapesti ülikooli eesti keele lektor

Eestlasi ja ungarlasi seob keelesugulus, mida esmapilgul on vahest raske tähelegi panna. Kõlab ju ungari keel meie kõrvale üsna võõrapäraselt. Aga mida rohkem me ungarlasi tundma õpime, seda enam avastame sarnasusi – mitte ainult keeles, vaid ka käitumises ja mõtlemises. Olemises. Ikkagi ju sugulased.

Ungaris hakati Eesti ja eestlaste vastu laiemat huvi tundma kahe sõja vahelisel ajal, kui Eestis, Soomes ja Ungaris sai tuult tiibadesse hõimuliikumine. Madjarid tundsid ennast Kesk-Euroopas slaavi ja germaani keeli kõnelevate rahvaste hulgas üksikuna. Teadmine, et kuskil kaugel on sugulased, jõudis ka tavaungarlaseni ning tegi südame soojaks.

Tartu ülikoolis oli ungari lektoraat avatud juba 1922, Budapestis töötas 1938–1940 Felix Oinas. Vahetati stipendiaate (Eestist käisid stipendiaatidena Ungaris 1931–1934 Alo Raun, 1935–1936 Andrus Saareste ja Felix Oinas, 1936–1937 Paula Palmeos, 1937–1938 Julius Mägiste, 1938–1939 Lauri Kettunen), peeti viis kultuurikongressi, ungari keelde tõlgiti üsna palju eesti kirjandust, kontserte andsid eesti pasunakoorid ja lauluseltsid, korraldati eesti kultuuri ja keele kursusi, noortelaagreid, festivale.

Pärast II maailmasõda järgnesid aastad, kui tähtis polnud mitte keel ega meel, vaid poliitilised vaated. Hõimuliikumine keelustati. Jäid küll isiklikud kontaktid, samuti teadus- ja kultuurisidemed, kuid seegi

töö käis enamasti Moskva vahendusel ja valvsa silma all. Hingamisruumi tuli juurde pärast esimest fennougristika kongressi (1960). Debreceni ülikoolis hakati eesti keelt õpetama 1961. aastal (Béla Kálmán), Budapesti ülikoolis korrapäraselt alates 1966. aastast (Mai Kiisk-Bereczki, kes teeb seda tööd ka praegu; 1973–1976 õpetas eesti keelt ka aspirant Tõnu Seilenthal). Elavnesid kultuurikontaktid, üha rohkem tõlgiti eesti ilukirjandust ning 1970.–1980. aastatel jõudis Ungari eesti kirjanduse tõlkimisel aktiivseimate välisriikide hulka.

Ungari tunnustas ühena esimestest ka taas iseseisvunud Eesti Vabariigi õigusjärgsust ning sellest ajast alates on kahe riigi suhted väga kiiresti arenenud. 1991 sõlmiti Budapestis Eesti ja Ungari kultuuri-koostöö leping, 1994 kirjutati alla praegu kehtiv Ungari-Eesti koostööleping kultuuri ja hariduse vallas.

Eesti kultuuri hoidjad Ungaris

1990. aasta 26. novembril asutati Budapestis Ungari-Eesti Selts. 33 asutajaliikme hulgas oli siinseid eestlasi, Eestis õppinud ungarlasi ning estofiile. Praeguseks kuulub seltsi üle saja liikme. Kaheteist-

Eesti Instituudi Ungari esinduse juhataja Anu Kippasto Budapestis oma töölaua taga. Tiina Rüütmaa foto

kümne tegevusaasta jooksul on püütud tutvustada eesti keelt, kultuuri, poliitikat ja majanduselu. Peetud on kolm eesti kirjanduse tõlkimise võistlust. Hea koostöö on seltsil siinsete ülikoolide soome-ugri keelte õppetoolidega ning ka Budapestis asuva Eesti Instituudiga, mille asutamise üks eeldusi oli just siinse eesti seltsi aktiivne tegevus.

Eesti Instituudi esindus Ungaris avati 1998. aastal. Eesti-huviline saab sealt vajaduse korral nii praktilisi nõuandeid Eestiga tutvumisel kui ka igakülgset kultuuriinfot. Instituudi raamatukogus saab lugeda eestikeelseid ajakirju-ajalehti, laenutada eesti muusikat ja filme. Viimastel aastatel on instituudi vahendusel leidnud tee Ungarisse mitmed huvitavad kunstinäitused. Sellest aastast korraldatakse huvilistele uuema eesti kirjanduse tõlkeseminari. Eesti Instituudi esimeseks juhatajaks Ungaris oli Judit Nagy, praegu juhatab instituuti Anu Kipasto.

Instituudi uue ungarikeelse kodulehe aadress on www.esztorszag.hu.

Ungaris ilmunud Eestit tutvustavad väljaanded ja eesti ilukirjandus

Eesti ilukirjanduse tõlkimine elavnes 1960.–1970. aastatel, kui ungari keeles ilmus väike eesti luule- ja proosaantoloogia, valimik XX sajandi eesti luulest, draamavalimik, novellikogusid. 1970.–1980. aastatel tõlgiti ungari keelde palju raadiokuuldemänge. Ungari kirjandusringkonnad võtsid väga hästi vastu Jaan Krossi „Keisri hullu”, Arvo Valtoni novellid ja Jaan Kaplinski luule.

1990. aastatel anti Ungaris välja koguni mitu romaani: Viivi Luige „Ajaloo ilu”, Emil Tode „Piiririik”, luulet ja lühiproosat ilmus siinseal ajakirjades. Eesti kirjanduse tutvustamine on jätkunud ka viimastel aastatel. 2000. aastal ilmavalgust näinud luuleantoloogia „Kellade hellus” sai eesti kirjanduse aastapremia kui parim tõlketeos. Hiljuti ilmunud lühiproosavalimik „Kookonist kooruv liblikas” tutvustab eesti autorite viimase kümnendi loomingut.

Eesti kirjandust on ungari keelde ümber pannud mitmed tuntud tõlkijad ja kirjanikud, kuid viimati mainitud kogumike koostaja Mai Kiisk-Bereczki on osanud tõlkima meelitada ka suure osa eesti keelt õppivaid tudengeid ja kolleege. Kogumikud on ilmunud Szombathely kõrgkooli uralistikaprofessori János Pusztay eestvõttel. Szombathely

Szombathely kõrgkooli Uurali keelte õppetooli 10. aastapäeva konverents 26.–27. aprillil 2001. Esiplaanil Uurali keelte õppetooli juhataja dr János Puzstay. Tiina Rüütmaa foto

kõrgkoolis on viimase kümne aasta jooksul välja antud aukartust äratav kogus Eestit puudutavaid teoseid. Ilmunud on keeleteaduslikke uurimusi, ilukirjandust (paralleelselt eesti ja ungari keeles), sõnaraamatuid, ülevaated Eesti ajaloost jm.

Eesti keele õppijad võivad samuti rõõmustada, sest 1995. aastal Miskolcis ilmunud ja juba ammu poelettidelt kadunud eesti keele õpiku (autorid Anu Kippasto, Judit Nagy) kordustrükk on kohe-kohe ilmumas.

Kus saab Ungaris eesti keelt õppida?

Alates 1992. aastast alustasid mitmes Ungari ülikoolis tööd Eestist tulnud lektorid. Eesti keelt oli siin-seal ülikoolides aga õpetatud juba varemgi.

Debreceni ülikoolis saab eesti keelt õppida soome-ugri, ungari või soome keele õppekava raames kas kohustusliku või valikainena.

Huvilised saavad osa võtta ka eesti kirjanduse ja ajaloo loengutest ja seminaridest. Algajate rühmas on tavaliselt 15–20 tudengit, edasijõudnuid on vähem, kuid siiski on igal semestril olnud 3–4 aktiivset keelehuvilist. Debreceni ülikooli eesti keele lektoriks on olnud Anu Kippasto ja Leila Kubinyi, praegu töötab seal Hiie Rüütel.

Szombathely kõrgkoolis saab eesti keelt õppida soome-ugri õppekava raames. Ka selles ülikoolis on nii algajate kui ka edasijõudnute rühmad, lisaks saavad huvilised kuulata loenguid eesti kultuurist ja kirjandusest. Lektoriteks on seal olnud Tiina Rüütmaa ja Mirjam Link, praegu peab seda ametit Marju Ilves.

Szombathely kõrgkooli Uurali keelte õppetool asutati küll alles 1991. aastal, kuid lühikesest ajast hoolimata on seal dr János Pusztay eestvõttel ära tehtud väga suur töö – käima on lükatud mitmed teadusprojektid (Merevaigutee rahvaste keele ja kultuuri tutvustamine, Uurali keelte võrdlev uurimine jne), palju on välja antud ka teadus- ja õppekirjandust, korraldatud konverentse.

Miskolci ülikoolis õpetatakse eesti keelt ungari keele eriharu tudengitele. Lisaks on peetud loenguid eesti kultuurist ja kirjandusest, kahe maa suhete ajaloost jm. Tartu ülikooli ja Miskolci ülikooli filosoofiateaduskond sõlmisid 1995. aastal koostöölepingu õppejõudude ja tudengite vahetuseks. Eesti keelt õpetab seal praegu Judit Nagy, kes on ka Ungaris ilmunud eesti keele õpiku üks autoreid.

Lühemat aega on eesti keelt õpetatud ka Szegedi ja Pécsi ülikoolis. 1992–1995 oli Pécsi Janus Pannoniuse ülikooli soome-ugri keelte kateedri juhatajaks Paul Kokla, kes õpetas 1994 ühe semestri eesti keelt ka Budapestis Péter Pázmányi katoliiklikus ülikoolis.

Budapesti ülikoolis tegutseb juba 1872. aastast alates maailma esimene soome-ugri keelte õppetool. Eesti keelt õpivad siin soome-ugri ja soome keele eriharu üliõpilased, eesti keele ja kultuuri kursusel käivad ka ungari filoloogid. Eesti keele tõhusamaks õpetamiseks käivitati 1994. aastal eesti keele õppekava, millest kasvas välja eriharu.

Alates 2002. aasta sügisest saab meie emakeelt Budapesti Loránd Eötvösi ülikoolis õppida aga koguni peaaegsena. Üliõpilased kuulavad loenguid 8–10 semestrit (uue õppekava kohaselt kokku 1500 tundi, mis annab 140 ainepunkti), õpingute hulka kuulub ka pooleaastane Tartus vahetustudengiks olemine. Sel aastal alustas eesti keele erialal viis üliõpilast, eesti keele algkursuse rühmades on kokku aga üle kahe-

Vestlusringis on (vasakult) luuletaja Sándor Kányádi, Mai ja Gábor Bereczki ning Tiina Rüütmaa. Tiiu Tiku foto

kümne tudengi. Budapesti ülikooli eesti keele lektoriks on olnud Piret Toomet ja Anu Kippasto. Praegu töötab selles ametis artikli autor.

Miks tahavad ungarlased eesti keelt õppida? Paljud tudengid on eesti keele juurde jõudnud soome või mõne teise soome-ugri keele kaudu ning neid on ajendanud keelt õppima lingvistiline huvi. On neid, keda on võlunud meie kaunis loodus, toredad inimesed, kultuur. Osa üliõpilasi loodab oma teadmisi rakendada majanduse, poliitika või turismi valdkonnas, päris kindlasti on õpilaste arvu suurendanud ka Ungari ja Eesti lootus astuda Euroopa Liitu. On aga ka tudengeid, kes tahavad õppida lihtsalt eksootilist väikese kõnelejaskonnaga keelt.

Mis ained on eesti keele eriala õppekavas?

Budapesti ülikoolis eesti keele ja kultuuri erialal õppiv tudeng saab päris põhjalikud teadmised keelest, kirjandusest ja ajaloo. Esimesel õppeaastal pööratakse rohkem tähelepanu keeleõppele (8 keeletundi nädalas), selle kõrval käsitletakse ka näiteks Eesti ajalugu jm.

Kui keel juba paremini käes, järgnevad kursused eesti rahvaluulest, foneetikast ja fonoloogiast, vormi- ja lauseõpetusest, eesti mur-

retest ja kirjakeele ajaloost, kirjandusest, kultuurist ja ajaloost, kohustuslik on ka soome keele algkursus. Valdav osa loenguid on ühendatud vastava seminariga.

Peale kohustuslike õppeainete on tunniplaanis ka mitmeid valikkursusi, näiteks eesti rahvatants, leksikoloogia, onomastika jm. Õppetöö on jagatud kolmeks astmeks, iga astme lõpetab vaheksam, mis on eelduseks järgmise astme loengute kuulamisel. Kui tudeng on kõik eksamid edukalt seljatanud jätnud, tuleb tal kirjutada diplomitöö.

Eesti keele eriala tudengeid õpetab Budapesti ülikoolis kokku kümnekond inimest, nende hulgas on ka mitmeid tuntud teadlasi, eesti kirjanduse tõlkijaid, kultuurielu tutvustajaid (Gábor Bereczki, Győző Fehérvári, Mai Kiisk-Bereczki, Péter Pomozi, Mónika Segesdi). Eriharu koordinaatoriks on Eesti Vabariigi aukonsul Ungaris, ajaloolane András Bereczki.